

УДК 658:334.716

ПРОМИСЛОВО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ КЛАСТЕРИ – ОСНОВА РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Толстова А.В., к.е.н., доцент,
Половнева Ю., магістр ІППК (УкрДУЗТ)*

В статті визначено стратегічні пріоритети розвитку вітчизняних підприємств, до яких віднесено реіндустріалізацію, забезпечення конкурентоспроможності, екологізацію, диверсифікацію, навчання. В якості інструмента реалізації стратегічних пріоритетів розвитку запропоновано обрати розробку та реалізацію стратегії кластеризації. Досліджено поняття територіально-виробничі об'єднання, кластери та визначено, що оптимальною формою організації виробництва в умовах реіндустріалізації є промислово-територіальні кластери. Представлена загальна структура промислово-технологічного кластеру, визначено особливе положення ремонтних, енергомонтажних підприємств.

Ключові слова: промислові підприємства, реіндустріалізація, стратегічні пріоритети, кластеризація, промислово-територальні комплекси.

ПРОМЫШЛЕННО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ КЛАСТЕРЫ - ОСНОВА РЕИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

*Толстова А.В., к.э.н., доцент,
Половнева Ю., магистр ИППК (УкрГУЖТ)*

В статье определены стратегические приоритеты развития отечественных предприятий, к которым отнесены реиндустриализация, обеспечение конкурентоспособности, экологизации, диверсификации, обучение. В качестве инструмента реализации стратегических приоритетов развития предложено выбрать разработку и реализацию стратегии кластеризации. Исследовано понятие территориально-производственные объединения, кластеры и определено, что оптимальной формой организации производства в условиях реиндустриализации являются промышленно-территориальные кластеры. Представлена общая структура промышленно-технологического кластера, определены особое положение ремонтных, энергомонтажных предприятий.

Ключевые слова: промышленные предприятия, реиндустриализация, стратегические приоритеты, кластеризация, промышленно-территориальные комплексы.

INDUSTRIAL AND TERRITORIAL CLUSTERS - THE BASIS OF REINDUSTRIALIZATION DOMESTIC IT IS INDUSTRIAL

*Tolstova A. V., PhD Econ., associate professor,
Polovneva Yu., master of IPPK (USU of RT)*

The article defines the strategic priorities of the development of domestic enterprises into which the reindustrialization, ensuring competitiveness, greening, diversification, training. As a tool for the implementation of the strategic development priorities are prompted to select the design and implementation of clustering strategy, which aims to introduce a new form of organization of production due to the formation of the integrated structures, aimed at the consolidation of research and production, infrastructure enterprises, which will also create innovation and technological environment for the development of industrial potential of the country.

Studied the concept of clusters, clusters, and it is determined that the optimal form of organization of production in the conditions of re-industrialization yavlyayutsya industrial and territorial clusters. A general structure of industrial-technological cluster, defined the particular situation of repair, power assembly shops.

Keywords: industrial enterprises, reindustrialization, strategic priorities, clusterization, it is industrial-teritorialny complexes.

Постановка проблеми. Протягом останніх двадцяти років структура української економіки зазнала істотних змін. Незважаючи на те, що українська промисловість від початку свого становлення мала величезну перевагу завдяки наявності потужного ресурсо-виробничого потенціалу, сировинної бази, таких стратегічно важливих природних ресурсів, як залізні, марганцеві, рідкіснометалічні та уранові руди, різні види вугілля, флюси, вогнетривкі глини, інших мінеральних ресурсів. Систематичне падіння обсягів виробництва в більшості сфер промисловості переорієнтувало вектор спеціалізації держави, перетворило її на сировинний придаток. В той час як сучасними закономірностями прогресивного розвитку промисловості є зміна технологічних укладів і перехід на принципи сталого розвитку.

Зменшення розриву в аспекті технологічного розвитку підприємств та забезпечення їх переходу від третього, четвертого технологічних укладів на п'ятий, шостий уклад можливо досягти на

основі проведення реіндустріалізації, яка передбачає формування нових форм виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку промисловості України, пошуку шляхів забезпечення інноваційного розвитку, конкурентоспроможності промислових підприємств присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених серед яких Андрушко А.М., Васильців Н.М., Геєць В.М., Дикань В.Л., Поплавська Ж.В., Проскуринова В.Е., Шевченко І.К. та інші [1-9]. Однак, в сучасних умовах господарювання виникає необхідність визначення стратегічних пріоритетів розвитку та формування нової форми організації виробництва, яка сприятиме виготовленню високотехнологічної продукції.

Метою статті є визначення нової форми організації виробництва, яка дозволить забезпечити реіндустріалізацію вітчизняної промисловості.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку промислових підприємств України свідчать про

існування значних проблем економічного, технологічного, соціального та екологічного характеру, які чинять дестабілізуючий вплив на загальну ситуацію в економіці, обумовлюють диспропорційність її розвитку. В умовах загострення конкуренції, яка виникає в результаті відкриття економічних кордонів, скорочення платоспроможного попиту, підприємства відмовляються від виробництва складних, високотехнологічних виробів, що вимагають широкої кооперації, і переходять до випуску продукції низької стадії переробки, нескладної продукції, яка має попит. В результаті таких пріоритетів виникає проблема техніко-економічного відставання вітчизняного промислового виробництва.

Слід зазначити, що сучасними закономірностями прогресивного розвитку промисловості є закономірності зміни технологічних укладів і перехід на принципи сталого розвитку. Однією з особливостей нового шостого укладу є висока інтегрованість його базисних технологій. В результаті формування кожного наступного технологічного укладу технології попередніх укладів пристосовуються до його потреб [10]. Домінуючий в даний час п'ятий технологічний уклад в передових країнах переходить на третю фазу свого розвитку - завершення, в той час як вітчизняні підприємства використовують технології 3, 4 технологічного укладу.

Тому в сучасних умовах господарювання одним із стратегічних пріоритетів розвитку промислових підприємств є реіндустріалізація, що орієнтована на відновлення потенціалу промислового виробництва, оновлення промислового капіталу, підвищення його конкурентоспроможності за рахунок досягнень науково-технічного прогресу, що дозволить прискорити процес переходу на нові технологічні уклади. Проведення реіндустріалізації потребує відновлення та модернізації виробничих

потужностей, впровадження нових технологій, нового обладнання, розробки та реалізації кластерних програм і проектів в сфері інноваційної індустріалізації. Крім того, процес реіндустріалізації необхідно супроводжувати змінами в системі підготовки виробничих кадрів, від інженерів до робітників. Сьогодні навчальні програми, як правило, орієнтовані на відтворення фахівців попередньої технологічної формації, а значить, на відтворення відставання.

Крім реіндустріалізації важливими пріоритетами розвитку промислових підприємств є забезпечення їх конкурентоспроможності, екологізації, диверсифікації та розвитку кадрового потенціалу.

Забезпечення прориву і активного заміщення п'ятого і шостого технологічних укладів, модернізації виробництва, формування та нарощення конкурентних переваг, розвиток виробничого потенціалу потребують освоєння нових форм і методів організації виробництва. Для цього пропонуємо формування територіально-промислових об'єднань та впровадження стратегії кластеризації, котра спрямована на впровадження нової форми організації виробництва за рахунок формування інтегрованих структур, спрямованих на консолідацію науково-виробничих, інфраструктурних підприємств, що також дозволить створити інноваційно-технологічне середовище для розвитку промислового потенціалу країни (рис. 1).

Новими формами організації виробництва є територіально-виробничі об'єднання та кластери.

З точки зору Меньшова В.П. територіально-виробничі комплекси (ТВК) представляють собою сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних виробництв і галузей, які формуються в межах визначеної невеликої території з урахуванням об'єктивних закономірностей соціально-економічного розвитку з метою

отримання бажаного народно-господарського ефекту. Карамова Л.М. під територіально-виробничими комплексами розуміє таке поєднання підприємств, при якому досягається економічний ефект за

рахунок планового підбору підприємств у відповідності з економічними і природними умовами району, його транспортним та економіко-географічним положенням [9].

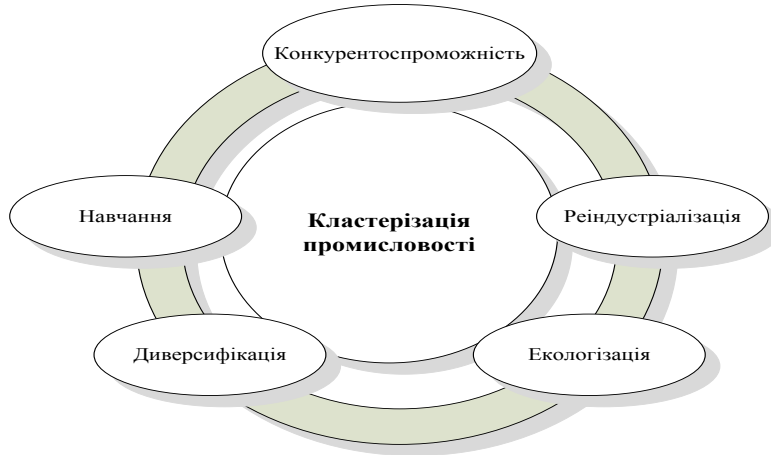

Рис. 1. Основні стратегічні цілі стратегії кластеризації

До територіально-виробничих комплексів належать підприємства, які пов'язані єдиним технологічним ланцюгом, загальним використанням сировини, енергетичних, водних та інших ресурсів. Вони мають спеціалізацію, концентровані на певній території та мають єдину виробничу та соціальну інфраструктуру.

Іншою формою організації виробництва є кластер, який представляє собою організаційну форму консолідації зусиль підприємств, спрямованих на досягнення максимальної ефективності виробництва і отримання значущих конкурентних переваг в умовах глобалізації. Вони являють собою мережу вертикально інтегрованих підприємств і організацій, які виробляють конкурентоспроможну продукцію і послуги, використовуючи внутрішні ресурси, за рахунок взаємодії і використання ресурсів підприємств галузі, що випускають подібну продукцію. Кластери формуються та розвиваються в умовах співробітництва в виробництві та обміні знаннями [8, с.102].

Кластери - це об'єднання учасників, які реалізують рух

матеріального, інформаційного і фінансового потоку на основі координації з метою скорочення витрат. Така інтеграція є формою системо утворення в слабо структурованому середовищі, яка дозволяє систематизувати системи на всіх рівнях економіки: мікро-, мезо-, макро- [1, 2, 7], а також сформувати ефективну систему взаємовідносин самостійних підприємств, пов'язаних з інноваційним розвитком логістичного процесу і об'єднанням знань, які перебувають в основі формування інноваційних потоків [5].

Досвід створення і розвитку територіально-виробничих комплексів та кластерів свідчить, що по мірі поглиблення спеціалізації промислового виробництва відбувається ускладнення господарських зав'язків, розширення векторів розвитку та розширення трансграничного співробітництва. Це створює додаткові проблеми та знижує ефективність їх функціонування. Тому в сучасних умовах господарювання виникає необхідність переходу від моногалузевого принципу організації виробництва (об'єднання по єдиному технологічному ланцюгу) до формування виробничих

систем на основі кластерного промислово-територіального об'єднання.

Таке структурне перетворення сприятиме зміні структури промисловості, оскільки поряд з існуючими технопарками, технологічними інкубаторами почнуть створюватися мегавиробничі комплекси, інноваційні, технологічні, інноваційно-маркетингові кластери, орієнтовані на виробництво високотехнологічних видів продукту, які відкриють доступ до нової інноваційної продукції машинобудування для вітчизняних промислових підприємств, з точки зору їх технічного поновлення, підвищення їх технічного укладу.

Стратегію кластеризації вітчизняних промислових підприємств пропонуємо здійснювати на основі формування промислово-територіальних кластерів, які є міжгалузевими інтегрованими структурами, спрямованими на консолідацію науково-виробничих, інфраструктурних, промислових підприємств різних галузей, що дозволить створити інноваційно-технологічне середовище для формування декількох технологічно завершених ланцюгів з виробництва різнопланової високотехнологічної продукції.

В першу чергу об'єднання підлягають підприємства, об'єднані єдиним технологічним ланцюгом. До складу промислово-територіальних кластерів повинні увійти промислові підприємства (зокрема, підприємства металургійного, енергетичного, машинобудівного, хімічного, вугільного, нафто-газового комплексів, підприємств транспортного машинобудування, приладобудування, виробництва металорізальних інструментів, металоконструкцій, ремонтні підприємства, підприємства по розробці ІТ, нанотехнологій) і підприємства, які концентрують у собі інноваційний, інтелектуальний і інформаційний потенціали, як регіонів, так і країни в

цілому. Об'єднання таких підприємств в єдину логістичну систему дозволить раціоналізувати систему управління матеріально-технічними потоками, мінімізувати витрати, підвищить інвестиційну привабливість підприємства, що, в свою чергу, буде сприяти модернізації виробництва, створення якісної високотехнологічної продукції конкурентоспроможної на міжнародному ринку [11].

Структура кластера представлено на рисунку 2.

До складу промислово-територіальних кластерів входять три групи учасників: підприємства науково-дослідного блоку, які формують науково-технічний потенціал кластеру; промислові підприємства, які формують виробничий потенціал кластеру; підприємства та організації, які забезпечують ефективне функціонування кластеру.

Ядром кластеру є Регіональний центр інноваційних технологій, діяльність якого направлена на розробку та реалізацію новітньої продукції.

Оскільки, ще в радянські часи, промисловий комплекс відрізнявся своїм інтелектуальним, науково-технічним потенціалом ключовою ланкою центру є конструкторські бюро. Так як головним джерелом прикладної науково-технічної діяльності є конструкторські та технологічні бюро, то вони на основі систематизованої інформації про нові продукти, техніку, технологію, отриманим інформаційним центром, в кооперації з підприємствами науково-дослідного блоку будуть створювати нові і модернізувати існуючі конструкції продукції, з подальшою передачею їх промисловим підприємствам для їх виробництва [6].

Промислові підприємства на основі розробок Регіонального центру інноваційних технологій, відповідно до свого потенціалу будуть виробляти та реалізовувати новітню високотехнологічну продукцію.

Рис. 2. Промислово-територіальний кластер

Слід зазначити, що основою техніко-економічного відставання сучасних промислових підприємств є високий рівень морального та фізичного зносу техніко-технологічної бази підприємств, висока енергоємність виробництва, обмеженість власних енергетичних ресурсів, відсутність ефективної системи збагачення низькоякісної вітчизняної сировини. На початкових стадіях інтегрування в промислово-територіальні кластер сучасним промисловим підприємствам буде складно перейти на виробництво інноваційного продукту.

Це в значній мірі обумовлено змінами в процесах технічного розвитку, організації модернізації та ремонту устаткування на промислових підприємствах країни. Так, зі становленням України незалежною державою, одночасно зі скороченням

більшості промислових міністерств перестали існувати галузеві управління головного механіка і головного енергетика, які здійснювали координацію організації модернізації та ремонту обладнання. Були розформовані загальносоюзні і галузеві ремонтні організації для централізованого ремонту профільного обладнання. Майже одночасно у всіх галузях припинилися розробка, перегляд та видання положень по планово-попереджувального ремонту устаткування, забезпечували підприємства методичної та нормативної бази для планування і організації ремонту обладнання. Розпалася система централізованого постачання підприємств обладнанням, запасними частинами, ремонтної оснащенням і ремонтними матеріалами. Припинився перегляд норм амортизаційних відрахувань (термінів служби обладнання), ремонтних

нормативів, норм витрати матеріалів, порядку і фінансування ремонту.

Економічна криза призвела до повної або часткової зупинки багатьох виробництв. Завантаження діючих підприємств різко знизилася. Енергоремонтні служби підприємств втратили до 50% кваліфікованих працівників. Велика частина промислового обладнання (понад 70%) вичерпала свій амортизаційний термін, вимагає модернізації.

З метою реіндустріалізації, модернізації промислових підприємств пропонуємо в межах промислово-територіального кластера створити комплекс підприємств, які будуть спеціалізуватися на проведенні модернізації промислових підприємств, виконанні ремонтних роботах, зміні технологій виробництва. Це дозволить прискорити процеси технічного перетворення підприємств та забезпечити підвищення якості та покращення технології ремонту.

Основними завданнями такого комплексу: проведення модернізації підприємств кластера, забезпечення процесу модернізації; виконання ремонтних робіт; розробка програм, проектів, технологій модернізації; проведення навчального процесу працівників підприємств де проводиться модернізація; збір інформації щодо постачальників техніки, технологій.

Одним із напрямків діяльності таких підприємств є розробка новітніх технологій в сфері організації, проведення модернізації, ремонтів, технологічних перетворень. Крім того, після незначного доопрацювання це обладнання, розроблене ремонтними підприємствами може застосовуватися інших галузях, в т.ч. в традиційній енергетиці, на підприємствах металургії, машинобудування, нафтохімії та інші.

Висновки. Формування територіально-промислових кластерів дозволить напрацювати такі конкурентні

переваги як: інвестиції в розвиток персоналу і нарощування інтелектуального потенціалу працівників; розвиток і використання інноваційного потенціалу сфер науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; міжфірмова кооперація в сфері науки і технології шляхом створення стратегічних альянсів і поглибленого співробітництва з університетами та дослідницькими центрами; володіння стійким ланцюгом поставок; використання аутсорсингу як одного із способів скорочення витрат і концентрація зусиль на ключових компетенціях і перспективних напрямках діяльності; використання сучасних інформаційних і мережевих технологій; використання нових маркетингових та управлінських технологій; організація вертикально і горизонтально інтегрованих структур.

Розробка та впровадження стратегії кластеризації сприятиме реіндустріалізації промисловості, зростанню конкурентоспроможності підприємств за рахунок реалізації потенціалу ефективної взаємодії учасників кластера, пов'язаного з їх географічно близьким розташуванням, включаючи розширення доступу до інновацій, технологій, «ноу-хау», спеціалізованих послуг і висококваліфікованих кадрів, а також зниженням транзакційних витрат, що забезпечує формування передумов для реалізації спільних коопераційних проектів і продуктивної конкуренції.

Крім того, формування і розвиток виробничо-територіальних кластерів є ефективним механізмом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації зовнішньоекономічної інтеграції, що в свою чергу, дозволить підняти рівень національної технологічної бази, підвищити швидкість і якість економічного зростання за рахунок підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, що входять до складу кластера, шляхом: придбання і впровадження критичних

технологій, новітнього обладнання; отримання підприємствами кластера доступу до сучасних методів управління і спеціальних знань; отримання підприємствами кластера ефективних можливостей виходу на високо конкурентні міжнародні ринки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрушко А.М. Внутрішня логістична інтеграція [Електронний ресурс] / А.М. Андрушко – Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/>
2. Васильців Н.М. Передумови та тенденції розвитку глобальної логістики / Н. М. Васильців // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2010. - № 669. - С. 267-274.
3. Вишневський В. П. Глобальна неоіндустріалізація та її уроки для України / В.П. Вишневський // Економіка України. – 2016. - №8. – С. 26-43
4. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія : у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.
5. Дикань В.Л. Механізм восстановления машиностроительного комплекса Украины в условиях логистической интеграции / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. - №47. – С.9-14
6. Дикань В.Л. Перспективы развития экономики Украины в условиях формирования международных транспортных коридоров в системе мировой глобализации экономики / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - №42. – С.144-149
7. Поплавська Ж.В. Переваги та критерії інтеграції функцій логістики / Ж.В. Поплавська, А.С. Полянська // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2010. - № 690. - С. 120-127.
8. Проскуринова В.Е. Стратегические приоритеты развития промышленных кластерных территориально-отраслевых объединений / В.Е. Проскуркина // Економічний простір. – 2012. - №64. – С.96-109
9. Шевченко И.К. Кластер как инструмент реиндустриализации территориально-отраслевых комплексов / И.К. Шевченко, Ю.В. Развадовская, А.В. Ханина // Journal of economic regulation (Вопросы регулирования экономики) . – 2016. - №1. – Том.7. – С.74-83
10. Стратегия кластеризации Липетской области. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: – <http://lipetskyprom.ru/d/353152/d/proekt-strategii.pdf>
11. Толстова А.В. Кластерная экономика - современная парадигма экономического развития Украины / А.В. Толстова // The dominant of the humanism principle in modern social concepts and the civilized practice of public relations (Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the C International Research and Practice Conference and stage of the Championship in Economics and Management, Jurisprudence, Sociological, Political and Military sciences (London, April 21- April 25, 2015)). – London.: Published by IASHE. – 2015. – p.27-30

Стаття надійшла: 15.10.16р.